Angela Merkel, njemačka kancelarka je po potpisu Ugovora jasno poručila: „Ovo je prvi korak prema stabilnosti u stvaranju političke unije“. Tako je ekspliceite poručeno, urbi et orbi, da će se nastaviti konsolidacija eurozone i EU. Velika Britanija i Češka odbile su potpisati Ugovor, bar za sada. Kriza eura „iznjedrila“ je točku infleksije – od zajednice država prema federaciji.

Pitanje koje se na samom početku postavlja glasi: jesu li se mogli predvidjeti postojeći problemi nekih članica eurozone? I dalje, ako jesu zašto se nije na početku priče konstruirao sustav koji imati dovoljno „osigurača“ koji će omogućiti kontroliranje procesa svih zemalja zuajedno i svake posebno, te da su sadašnje članice eurozone znale da će im se dogoditi uprvo ono što im se upravo događa bi li pristupile eurozoni?

Počnimo redom.

Ugovorom iz Maastrichta definirano je ovih pet uvjeta, poznatih kao kriteriji konvergencije:

1. stopa inflacije može biti najviše do 1,5% veća od stope inflacije triju zemalja s najnižom stopom inflacije;

2. prosječne nominalne kamatne stope ne smiju biti veće za više od 2% od kamatnih stopa triju zemalja s najnižom stopom inflacije;

3. proračunski deficit ne smije biti veći od 3% GDP-a;

4. javni dug može iznositi najviše 60% GDP-a;

5. dvije godine prije ulaska u monetarnu uniju valja održavati stabilnost nacionalne valute uz dopuštene granice fluktuacije.

Kojeg kriterija nema a bitan je? Jasno radi se o potrebi održavanja uravnotežene platne bilance. Međutim, na početku svog životnog vijeka pojedine članice eurozone imale su različite prioritete koje su mislile, neke krivo, da će riješiti ulaskom u eurozonu. Manje razvijene zemlje, posebice one s juga, mislile su da će se konačno rješiti problema zvanog inflacija. One razvijene, posebice sa sjevera, očekivale su proširenje područja slobodne trgovine bez tečajnih rizika. I jedni i drugi su bili u pravu. Razlika je u činjenici da su manje razvijene zemlje stabilizirale cijene zahvaljujući rastu inozemnog i javnog duga, dok su sjeverne zemlje povećale suficit na tekućem računu platne bilance.

Širenje slobodnog tržišta bilo je potrebno Njemačkoj koja se je tek ujedinila. Čin ujedinjenja otvorio je mnoge probleme. Među njima svakako valja istaknuti gospodarske probleme koje je njemačka vlada, razumljivo, željela što prije riješiti. Eurozona se je pokazala kao odlično rješenje. Jedinstvena valuta, euro, omogućila je gospodarsku ekspanziju koja je, kao nužna pretpostavka, otvorila prostor ubrzanom restrukturianju gospodarstva bivše Istočne njemačke.

Istovremeno se je „žmirilo“ ukoliko neka zemlja nije poštivala maastrichtske riterije. Naime, da su se provodili maastrichtski kriteriji crvena svijetla bi zasvijetlila, a upzoravajuća zvona zazvonila, daleko prije nego što je to učinila globalna kriza iz 2007. godine.

U brojnim sam radovima - knjigama, časopisu Ekonomija/Economics - analizirao nepoštivanje maastrichtskih kriterija pa ih zainteresirani čitatelji mogu u njima naći.

Tada sam pisao: „Kako ugovorom iz Maastrichta kao kriterij nije ekspliciran zahtjev dugoročnog uravnoteženja tekućeg računa platne bilance, smatram potrebnim navedenim dodati još (najmanje) dva kriterija:

6. saldo tekućeg računa platne bilance može biti do 2% lošiji od salda na tekućem računa triju najotvorenijih zemalja,

7. neto inozemni dug može iznositi najviše 50% GDP-a.“

Tzv. dvostruki deficit, proračunksi i platnobilančni, djeluju tako, imajući u vidu moju podjelu poreza po kriteriju vremena, da povećanje vanjskotrgovinskog deficita, dio platnobilančnog, smanjuje proračunski deficit u zavisnosti od učešća neizravnih poreza u poreznom sustavu. Zainteresirani čitalac u časopisu Ekonomija/Economics može naći dokaze, a metodologiju u mome radu (2007): „Iluzija i stvarnost hrvatskog gospodarstva“.

Više puta sam ukazivao da je nužno: „Kriterije glede proračunskog deficita (3), te javnog duga (4) valjati će dopuniti dodatnim kriterijima:

poreznu presiju uskladiti sa dohotkom per capita tako da zemlje sa manjim dohotkom per capita imaju manje učešće države u finalnoj raspodjeli BDP-a; dakle, rastom dohotka per capita učešće države u finalnoj raspodjeli GDP-a bi progresivno raslo, te

dogovoriti najveću mogući udio neizravnih u ukupnim porezima pojedine zemlje članice eurozone tako da zemlje sa manjim dohotkom per capita imaju veće učešće neizravnih u odnosu na izravne poreze čime bi manje razvijene zemlje postale konkurentnije u izvozu (učinak neizravne devalvacije).

Navedena ograničenja za eurozonu mogu se odrediti kao izvanjska ograničenja za zemlje koje su fiksirale svoje tečajeve u odnosu na neku drugu rezervnu valutu. U slučaju Hrvatske to je euro.“

Prvi kriterij predstavlja dodatni napor manje razvijenih zemalja članica eurozone kako bi putem smanjenja porezne presije povećale konkurentnost svoga gospodarstva, do drugi kriterij možemo identificirati kao pomoć razvijenijih manje razvijenim zemljama eurozone.

Moji kriteriji su daleko „održiviji“ nego što je to označeno Ugovorom o financijskoj stabilnosti. Iz Ugovora je sasvim razvidno da se zemlje potpisnice Ugovora obvezuju ostvarivati uravnoteženi proračun što neće biti lako operacionalizirati. Ovo tim više što niz zemalja, s ozbiljnim socijalnim problemima, već danas muku muće da ubrzaju proces uravnoteženja proračuna. Nizozemska,

kao razvijena članica eurozone, već je obznanila da će vrlo teško poštivati odredbe Ugovora. Kako je tek stanje u drugim zemljama koje nitko nije ništa pitao, s jedne strane, i, s druge strane, šute jer su svjesne svojih ograničenih mogućnosti da mjenjaju stavove vodećih zemalja.

Velika Britanija i Češka nisu potpisale Ugovor. Velika Britanija, svjesna svojih domaćih gospodarskih briga, traži izlazak iz postojećeg stanja aktivnom fiskalnom politikom što joj Ugovor ne dopušta. Češka, tek što je uspostavila svoju nacionalnu državu, zbog stava javnosti tek prosjeduje, u ovom trenutku neće potpisati Ugovor. Pitranje je do kada će moći odlagati svoj potpis. Francuska zbog predsjedničkih izbora (sic!) neće ratificitati Ugovor, a Irska ide na referendum. Tako priča nije završena iako ne sumljam, ukoliko Njemačka bude inzistirala, da će Ugovoru svi pristupiti. Sve je pitanje cost-benefit analize.

Ideja da se u ustave ili ustavne zakone ugradi stav po kojem bi proračuni morali biti uravnoteženi nije nova. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća tzv. ratexovci, škola racionalnih očekivanja, su predlagali upravo to što sadrži Ugovor o fiskalnoj stabilnosti.

Njemačka, iako na prvi pogled neprirodno, kao zemlja rajnskog modela privređivanja, pokrenula je pitanje fiskalne stabilnosti naprosto zato što manje razvijene zemlje nisu u stanju, temeljem ekonomske politike koju nameće jedinstvena valuta, održati proračunsko ograničenje. Tako Europska unija, eurozona posebno, preuzima neoliberalističku zastavu od SAD-a. Sada su na to prisiljene. Događanja koja će nužno slijediti napore pojedinih potpisnica Ugovora mogu se pokazati kao isuviše tvrd orah. Nadam se da su analitičari izvršili potrebne analize i procjene glede socijalne stabilnosti eurozone, odnosno EU.

Na kraju treba reći da nužnost uravnoteženog proračuna može biti dobra lekcija manje razvijnim zemljama kako nije mogće pojesti besplatan ručak. Drugo je pitanje kolika je cijena pojedenog ručka.